

**Lietuvių kalbos ir literatūros olimpiada
Lietuvos ir užsienio lietuviškų mokyklų
mokiniam**

2016 m.

9–10 klasės

Rajono (miesto) etapas

Užduočių atlikimo laikas – 2 val.

.....
mokykla/gimnazija

.....
dalyvio vardas, pavardė

Vertinimas:

I UŽDUOTIS

Ar aš nesakiau

Tau, sesytėle,

Neik per linų laukelį,

Žalių linų laukelį.

Oi užkris užkris

Tau už kaselių

Žalių linų laiškėlis,

Mėlynasis žiedelis.

Ne vienai dienai,

Ne valandėlei –

Visam tavo amželiui,

Kolei gyva galvelė.

Lietuvių liaudies daina

Atsakykite į klausimus:

1. Kokiam liaudies dainų žanrui priskirtumėte šią dainą? Kodėl?

2. Kaip vadinamos Aukštaitijoje dainuotos specifinio ritmo ir polifonijos dainos, lietuvių tautosakos palikime laikomos archajiškiausiais liaudies dainų pavyzdžiais?

3. Kas ir kada sudarė bei išleido pirmąją lietuvių liaudies dainų rinkinį?

4. Iš pateiktų lietuvių rašytojų sąrašo išskirkite du, kurių kūrybai labiausiai būdingi tautosakiniai motyvai ir stilizacija: S. Nėris, H. Radauskas, V. Krėvė, J. Ivanauskaitė, J. Grušas, A. Mackus.

Vertinimas: 0 (atsakymas neteisingas), 1 (atsakymas iš dalies teisingas, bet netikslus arba nebaigtas), 2 (atsakymas teisingas)

Suma:

Vertinimas

II UŽDUOTIS

Lietuvių tautinio atgimimo periodiniuose leidiniuose „Aušroje“ ir „Varpe“ nenorėta vartoti svetimkilmų žodžių, dėl to stiprinant lietuviybę slavizmai, germanizmai ir tarptautiniai žodžiai keisti savais, nors kartais ir nevykusiai sudarytais, žodžiais. Tai žinodami atsakykite į klausimus:

Atsakykite į klausimus:

1. Kuriame amžiuje buvo leista „Aušra“ ir „Varpas“? Kuriame leidinyje – „Aušroje“ ar „Varpe“ – buvo labiau gryninta kalba?

Vertinimas

2. Kaip su „Varpu“ buvo susijęs K. Obelaitis? Kokia buvo jo tikroji pavardė?

3. Išrinkite iš toliau pateikto sąrašo tarptautinius žodžius ir suraskite aušrininkų ir varpininkų jų vartotus lietuviškus atitikmenis.

Žodžių sąrašas: *advokatas, inteligentas, kometa, korespondentas, kunigas, nervas, prokuroras, savaitė, skersvėjis, subata, veiksmazodis, virdulys.*

Žodžių atitikmenys: *apkaltintojas, apšviestuolis, dirgsnis, ilgaskvernis, laikvardis, patverdis, septyndienis, šeštadienis, tiesabylius, vėjatraukė, uodeginė, žinpaišys.*

Tarptautinis žodis	Jo atitikmuo

4. Kokie žodžiai vadinami tarptautiniais žodžiais? Nurodykite bent du jų bruožus.

5. Dabartinės lietuvių kalbos žodyne tarptautinis žodis *humanitarinis*, *-ė* apibūdinamas kaip „susijęs su mokslais, tiriančiais žmogų ir kultūrą“, pvz., *humanitariniai mokslai*. Kokia reikšmė būdvardis *humanitarinis*, *-ė* vartojamas junginiuose *humanitarinė operacija*, *humanitarinė pagalba*, *humanitarinė padėtis*?

Vertinimas: 1-2, 4-5 klausimai: 0 (atsakymas neteisingas), 1 (atsakymas iš dalies teisingas, bet netikslus arba nebaigtas), 2 (atsakymas teisingas).

3 klausimas: už kiekvieną rastą tarptautinį žodį ir teisingai nurodytą jo atitikmenį – po 1 tašką.

Suma:

III UŽDUOTIS

Perskaitykite iš kritinės literatūros pateiktas ištraukas ir nurodykite, kokius autorius ir jų parašytus kūrinius jie charakterizuoja:

1. A. „Pavėluotas išėjimas į viešumą, ištisus dešimtmečius neišskiriant savęs iš kaimo aplinkos, nesitikint laimingo burto, formavo blaivią pasaulėžvalgą. Žmogus, asmuo, jo praktinė veikla pirmoje vietoje. O ir vėlesniosios laimingos likimo permainos iš pagrindų nepakeitė gyvenimo būdo. Ji liko gyvenimo praktikė, praktikė – pirmiausia.[...] Ir vis dėlto tai pašaukimas. Ūkininkavus ir šeimininkavus, paauginus vaikus, drovu yra pamatyti savy rašytoją. [...] Bet vis tiek. Prasideda kelias į literatūrą, peržengiant save, atsiplėšiant nuo vakarykštės praeities“.

Vertinimas

B. „Taip atverta inertiška valstiečio siela – atbukusi, primityvi, bet su savo mįslėmis. Po nuoširdumu joje glūdi gudrybė. Jos logika – su savo vingiais ir prieštaravimais. Jos taktika – gynyba puolant: savo silpnybės dangstymas kitų kritika, savo vangumo pateisinimas niekinant visa, kas neįprasta, kas neprivaloma.“

2. A. „Jis kūrė baudžios panaikinimo ir sukilimo išvakarėse, apimtas nuojautos: kažkas lemtinga turi atsitikti, bet kas – nežinia. Slegiantis grėsmės jautimas: „kas bus, kai ateis audros, kuriose ažuolai griūva“, šitai imperija sutryps pakilusią Lietuvą, nepaliks „anei rašto, anei druko“. Išvažiuodamas į Peterburgą rašytojas išdidžiai pranašauja carinės Rusijos galą: „Drebėk ir tu, sūnau šiaurės,/ Krūvon susitraukęs/ Pats krisdamas pražuviman,/ Mūsų neįtrauksi.“ O netrukus išsigandęs vėl atsitraukia: „Tik netrokšk, sūneli, daug didelės laisvės“.

B. „Regioniniame kūrinyje, kur, regis, nėra jokių abstrahuojančių idėjų ir probleminių situacijų, poetinė miško vizija įgyja kelis prasmių klodus ir gilumos perspektyvą. Miškas iškyla kaip pagoniškos Lietuvos reliktas. Prie Puntuko tebestovi du seni ažuolai – jie iki šiol gelbsti žmogų ligoje“.

3. A. „Autorius kuria bekompromisinio herojaus dramą: žmogus privalo elgtis pagal savo įsitikinimus, o ne pagal aplinkybių diktatą. Teigiamieji jo dramų veikėjai giliai jaučia savo individualią esatį ir gina ją iki galo. Jie pakylėti virš kasdienybės į moralinių principų, dvasinių vertybių plotmę ir apgaubti taurumo aureole. Jie įsitempia iki kraštutinybės, kad atsilaukytų priešiškos aplinkos spaudimui“.

B. „Dramoje suskamba hamletiškas „išgverusios gadynės“ motyvas. Dvaras – išvirkščių vertybių vieta, pagedusios moralės metafora. Pasaulis vadinamas beprotišku, beprasmišku, epocha – „prievartos, apgaulės ir melų“. Krokuvoje „baisiai daug rūstybės,/ ir apmaudo, ir dvasios suspaudimo“. Autorius kalba apie visuotinį blogį, kuris įsismelkia į žmogaus vidų.“

Vertinimas: už kiekvieną teisingą atsakymą 1 taškas.

Suma:

IV UŽDUOTIS

Atsakykite į klausimus:

1. Kas pirmasis pavartojo terminą *baltų kalbos*? Kuriame amžiuje?

2. Su kokiomis tautomis iš visų indoeuropiečių istoriniais laikais daugiausia bendravo baltų tautos? Paminėkite dvi svarbiausias tautas.

3. Į kokias dvi grupes skirstomi baltai?

4. Kokių dabartinių valstybių teritorijoje gyveno žiemgaliai?

5. Pagal kokią svarbiausią tarmės fonetikos ypatybę žemaičiai skiriami nuo aukštaičių? Į kokias patarmes skirstoma žemaičių tarmė?

6. Kokios lietuvių tarmės atstovas buvo K. Sirvydas? Kuo jis nusipelnė lietuvių kalbos leksikografijai?

Vertinimas: 0 (atsakymas neteisingas), 1 (atsakymas iš dalies teisingas, bet netikslus arba nebaigtas), 2 (atsakymas teisingas)

Suma:

V UŽDUOTIS

Atsakykite į klausimus:

1. Kurį iš nurodytų autorių galima laikyti lietuvių prozinės kalbos pradininku?

a) Kristijoną Donelaitį b) Mikalojų Daukšą c) Žemaitę

2. Kuris iš išvardytų lietuvių prozininkų yra didaktinės prozos atstovas?

a) Antanas Vaičiulaitis b) Antanas Škėma c) Antanas Tatarė

3. Susiekite pateiktas lietuvių prozininkų pavardes – J. Aputis, K. Jankauskas, B. Radzevičius – su nurodytais jų knygų pavadinimais:

a) Vieškelyje plytų vežimai

b) Vieškelyje džipai

c) Priešaušrio vieškeliai

Vertinimas: Už kiekvieną teisingą atsakymą po 1 tašką.

Suma:

VI UŽDUOTIS

Pateikti sakiniai iš lietuvių literatūros ir tarmių:

1. Atsisveikino su šeiminkais ir davė kojoms valią (Lazdynų Pelėda).
2. Duosi vaikui valią – tau nuo galvos plaukus nuraus (iš tarmių).
3. Jų per daug į valias išleisti vaikai, todėl ir galą pasidarė (Žemaitė).
4. Liežuviu gali plakti, bet rankom neduok valios (S. Daukantas).
5. Rugių bus į valias, matai, kokie tankūs ir juodi (J. Avyžius).
6. Tam ir galva ant pečių, kad liežuviui valios neduotum (iš tarmių).

Atsakykite į klausimus:

1. Raskite frazeologizmus, kuriuos sieja tas pats žodis (jį nurodykite), ir paaiškinkite, ką šiuose sakiniuose reiškia Jūsų rasti frazeologizmai.

2. Raskite sakiniuose vartojamas asmenuojamas veiksmažodžių formas ir parašykite, kokių jie yra nuosakų.

3. Koks yra žodžio *atsisveikinti* (plg. 1. *Atsisveikino su šeiminkais...*) darybos pamatas? Kuo šio žodžio darybos pamatas skiriasi nuo vedinio *atsisveikinti*?

4. Raskite sakinyje *Liežuviu gali plakti, bet rankom neduok valios* ilguosius skiemenis. Paaiškinkite, kas sudaro ilgųjų skiemenų centrą.

5. Paaiškinkite, kas atskirta brūkšniu sakinyje *Duosi vaikui valią – tau nuo galvos plaukus nuraus*.

6. Raskite sakiniuose vartojamus kokybinius būdvardžius, padarykite jų nederinamąsias būsenos formas ir jas sukirčiuokite.

Vertinimas: 0 (atsakymas neteisingas), 1 (atsakymas iš dalies teisingas, bet netikslus arba nebaigtas), 2 (atsakymas teisingas)

Suma:

VII UŽDUOTIS

Jau slavai sukilo. Nuo Juodmarių krašto

Pavasaris eina Karpatų kalnais.

Po Lietuvą – žiema. Nei žodžio nei rašto

Neleidžia erelis, suspaudęs sparnais.

Maironis, Jaunoji Lietuva, ištrauka

Atsakykite į klausimus:

1. Ką simbolizuoja šiame posmelyje minimas erelis?

Vertinimas

2. Maironio poezijos rinkinys buvo pavadintas „Pavasario balsais“. Pakomentuokite šio pavadinimo reikšmę.

3. Pakomentuokite eilėraščio eilutę „Po Lietuvą – žiema. Nei žodžio nei rašto“.

4. Kokius Lietuvos romantizmo rašytojus galima laikyti Maironio idėjų įkvėpėjais ir mokytojais? Paminėkite bent vieną.

Vertinimas: 0 (atsakymas neteisingas), 1 (atsakymas iš dalies teisingas, bet netikslus arba nebaigtas), 2 (atsakymas teisingas)

Suma:

VIII UŽDUOTIS

Aukštai ant kalno, lygiai nutiestu vieškeliu, varėsi žmonės sėmėgiai, eidami šalia rogių ir laikydami rankose botagus. Šalimais ėjo moterys, juodai vilkusios, su numargintomis „vengrinėmis“ skaromis. Ant pat kalno viršūnės linksmi kinksojo galva širmis, melsvo tinklelio užtiestas, tempdamas lengvas lakuotas rogutes. Jose sėdėjo jauna ponia, besikutodama skunkso kailiniais.

Ten, kur vasarą būdavo brasta, buvo nedidelė sala upėje. Piemenys suvarydavo vasarą savo bandą nuo mašalų apginti, o pravažiuoją ūkininkai stabdydavo savo arklius pagirdyti. Dabar sala aplinkui ledo sukaustyta, su apšalusiu smilčių krantais. Nendrės ir karklai, vėjo blaškomi, švilpė paprastą žiemos dainą.

J. Savickis, *Ad astra*, ištrauka

Atsakykite į klausimus:

1. Kodėl žodis *apšalusiu* (žr. ...su apšalusiu smilčių krantais) parašytas be nosinės? Paašškinkite.

2. Tekste raskite sudėtinį jungtukinį prijungiamąjį sakinį ir apibūdinkite jo šalutinį sakinį.

3. Įvardinkite, kokia sakinio dalis yra žodžių junginys *vėjo blaškomi*, žr. sakinį (*Nendrės ir karklai, vėjo blaškomi, švilpė paprastą žiemos dainą*)? Ar tai yra antrininkė sakinio dalis?

4. Tiksliai parašykite, kokia kalbos dalis yra žodis *pravažiuoją* (plg. *pravažiuoją ūkininkai stabdydavo savo arklius pagirdyti*)? Kokia skaičiaus ir linksnio forma šis žodis vartojamas sakinyje?

Vertinimas: už kiekvieną tiksliai nurodytą patarmę – **1 taškas**. Padarius klaidą (ar klaidų) patarmės pavadinime taškų neskiriama.

Suma:

Lietuvių kalbos ir literatūros olimpiada Lietuvos ir užsienio lietuviškų mokyklų mokiniam

9–10 klasės

Rajono (miesto) etapas

2016 m.

ATSAKYMAI

I UŽDUOTIS

1. Vestuvių daina. Čia yra vestuvių dainoms įprastas kreipimasis į nuotaką („sesute“, „sesele“), matome vestuvių dainų poetikai būdingą nuotakos ir gamtos (linų žiedų) įvaizdžių paralelizmą bei dažnai vestuvių dainose pasitaikančią refleksiją apie esminį gyvenimo pokytį („ne vienai dienai“, „visam tavo amželiui“).
2. Sutartinės.
3. Liudvikas Rėza 1825 m.
4. S. Nėris, V. Krėvė.

II UŽDUOTIS

1. „Aušra“ buvo leista 19 a., „Varpas“ – 19–20 a. „Aušroje“.
2. Jis buvo „Varpo“ bendradarbis. J. Jablonskis.
- 3.

Tarptautinis žodis	Jo atitikmuo
advokatas	tiesabylius
inteligentas	apšviestuolis
kometa	uodeginė
korespondentas	žinpaišys
nervas	dirgsnis
prokuroras	apkaltintojas

4. Atsakymai gali būti įvairūs: tarptautiniai žodžiai vartojami bent dviejose didžiosiose pasaulyje itin paplitusiose kalbose; yra kilę iš klasikinių kalbų; jais įvardinami bendri mokslo, technikos, meno, visuomenės gyvenimo ir kiti reiškiniai; jie yra bendrinei kalbai priimtini skoliniai, kurių svetimą kilmę patvirtina dalis svarbiausiųjų tarptautinio bendravimo kalbų.
5. *Humanitarinis*, -ė „susijęs su rūpinimusi žmogumi, jo poreikiais, siekimu žmonių gerovės“.

III UŽDUOTIS

1. A. Žemaitė
B. *Marti*
2. A. Antanas Baranauskas
B. *Anykščių šilelis*

3. A. Juozas Grušas
B. *Barbora Radvilaitė*

IV UŽDUOTIS

1. Georgas Nesselmanas. XIX a.
2. Su slavais ir germanais.
3. Į rytų ir vakarų baltus.
4. Lietuvoje ir Latvijoje.
5. Pagal *uo, ie* tarimą. Į pietų, šiaurės ir vakarų žemaičius.
6. Aukštaitis. Jis parašė pirmuosius (originalius) lietuvių kalbos žodynus.

V UŽDUOTIS

1. b)
2. c)
3. *Vieškelyje plytų vežimai* – K. Jankauskas; *Vieškelyje džipai* – J. Aputis; *Priešaušrio vieškeliai* – B. Radzevičius.

VI UŽDUOTIS

1. Sieja žodis *valia*. Frazeologizmai: *duoti kojoms valią* „išeiti“, *duoti valią* „leisti nevaržomai elgtis“, *į valias išleisti* „išpaikinti“, *duoti valią rankoms* „mušti“, *į valias* „pakankamai“, *duoti valią liežuviui* „plepėti, liežuvauti“.
2. Tiesioginės nuosakos: *atsisveikino, bus, davė, duosi, gali, matai, nuraus, pasidarė*; tariamosios nuosakos: *neduotum*, liepiamosios nuosakos: *neduok*.
3. *Sveikintis*. Skiriasi tuo, kad turi darybos formantą (priešdėlį, prefiksą) *at-* ir kitokią darybos reikšmę – turi veiksmo galo, rezultato reikšmę.
4. Ilgieji skiemenys: *lie-, ran-, -kom, -duok, va-, -lios*. Sudaro ilgieji balsiai, dvibalsiai ir dvigarsiai.
5. Brūkšniu atskirti jungtuku nesujungti sudėtinio sakinio dėmenys, nes reiškiamos mintys pabrėžtinai aiškinamos.
6. Kokybiniai būdvardžiai: *tankūs, juodi. Tánku, júoda*.

VII UŽDUOTIS

1. Erelis simbolizuoja Rusijos imperiją.
2. „Pavasario balsų“ pirmasis leidimas pasirodė 1895 m., kuomet Europoje ir Lietuvoje vyko nacionalinis išsivadavimo iš imperijų sąjūdis, dar vadinamas tautų pavasario, tautinio atgimimo judėjimu. Pavasario įvaizdis, kurį Maironis pasirinko savo poezijos rinkiniui, demonstravo tikėjimą, jog politinio sąstingio ir imperinio dominavimo epochą neišvengiamai pakeis jaunų tautinių valstybių laikas.
3. Turimas galvoje carinėje Lietuvoje įvestas lietuviškos spaudos draudimas.
4. Maironis žavėjosi ir mokėsi iš tokių Lietuvos romantizmo klasikų kaip S. Daukantas, A. Baranauskas, A. Mickevičius.

VIII UŽDUOTIS

1. Dėl jo darybos pamato. Žodis *apšalusių* yra veikiamosios rūšies būtojo kartinio laiko dalyvis, kuris daromas iš veiksmožodžio būtojo kartinio laiko 3 asmens kamieno, kur nėra nosinės, plg. *apšalo*.
2. Sakinys (*Ten, kur vasarą būdavo brasta, buvo nedidelė sala upėje*). Šalutinis vietos aplinkybės sakiny.

3. Išplėstinis dalyvinis pažyminy. Taip.
4. Tai yra veikiamosios rūšies esamojo laiko dalyvis. Daugiskaitos vardininkas.